

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ І ПАРЕМІЯХ, ЩО РЕПРЕЗЕНТУЮТЬ КОНЦЕПТ YOUTH / МОЛОДІСТЬ

Бешлей О.В.,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58000
E-mail: beshleyka@mail.ru

У статті здійснено аналіз концептуальної метафори у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови. Виокремлено та описано основні типи концептуальної метафори, яка тісно корелює з концептом МОЛОДІСТЬ в англійській мові. Досліджено особливості відображення молодості як вікової категорії у свідомості представників англomовного суспільства.

Ключові слова: концепт, концептуальна метафора, фразеологічна одиниця, паремія.

Бешлей О.В.

Концептуальная метафора в фразеологических единицах и паремиях, представляющих концепт YOUTH / МОЛОДОСТЬ

В статье проанализирована концептуальная метафора в фразеологических единицах и паремиях английского языка. Выделены и описаны основные типы концептуальной метафоры, которая тесно коррелирует с концептом МОЛОДОСТЬ в английском языке. Исследованы особенности отражения молодости как возрастной категории в сознании представителей англоязычного общества.

Ключевые слова: концепт, концептуальная метафора, фразеологическая единица, паремия.

O. Beshlei

Conceptual metaphors in phraseological units and paremias representing the concept YOUTH

The article analyzes the conceptual metaphors in phraseological units and paremias of English. The author describes the main types of conceptual metaphor, which is closely correlated with the concept of youth in English. The features reflect how young age in the minds of members of English society is represented.

Metaphor is one of the most common ways to replenish the inventory of language vocabulary. The ability of metaphors to participate in the secondary and indirect category can be defined as its nominative function. Metaphorization is seen as the interaction of some entities and operations, which results in new knowledge about the world, expressed in the language.

The main thesis of the theory of cognitive metaphor is the following idea: metaphor is based on the interaction of two units — source domain and target domain. Source domain is more specific knowledge obtained in the process of human interaction with direct experience of reality. Target domain is less clear, less specific. For example, the adjective green means "something not fully developed in growth or condition; unripe; not properly aged". Metaphorical transfer is based on the quality of physical immaturity.

At the first stage of the research the three groups of phraseological units describing young person; immature and inexperienced person; characteristic of youth were distinguished. The main conceptual metaphors that actualize the concept YOUTH include the following models: YOUTH IS SPRING, YOUTH IS THE TIME OF FLOWERING, YOUNG PERSON IS MALLEABLE OBJECT, YOUNG PERSON IS CHICK, YOUNG PERSON IS COLT. So the metaphor structuring everyday perception of native speakers, is the embodiment of the cultural aspects of linguistic community and closely correlates with the concepts that are, respectively, consistent with the structure of the key metaphors of a particular language.

Key words: concept, conceptual metaphor, phraseological unit, paremia.

Вступ. Концепт може бути представлено без спеціального словесного позначення і реалізовано низкою контекстуальних характеристик, які розкривають його суть. Концептуальний сенс, таким чином, передається системою словесних і ситуативних прийомів — *метафор*, вивчення яких і є **метою** даного дослідження. **Актуальність** роботи

розкривається у твердженні про те, що аналіз мовних засобів вираження концептів буде неповним без розгляду концептуальних метафор, адже концепт об'єктивується в мовних знаках на різних мовних рівнях (флексії, лексичні одиниці, фразеологічні одиниці, паремії) і потребує комплексного вивчення [2, 56]. Метафора — один із найбільш

поширених способів поповнення лексичного інвентарю мови. Здатність цього художнього засобу брати участь у процесах вторинної і непрямой номінації можна визначити як номінативну функцію. Метафоризація розглядається як процес взаємодії деяких сутностей та операцій, що веде до отримання нового знання про світ, вираженого в мові [3, 178]. Перенесення значення з відомого на невідоме, встановлення подібностей є для людини природною розумовою операцією, одним із способів засвоєння нової інформації [4, 72].

Критичний огляд літератури. Дж. Лакофф і М. Джонсон на значному мовному матеріалі розкрили зв'язок мовної метафори зі світосприйняттям лінгвокультурної спільноти. Вони виділили низку основоположних метафор, які з огляду на понятійну сутність останніх пропонують називати концептуальними структурами або схемами. Ці схеми визначають найбільш загальні аналогії і напрями вивчення об'єктів та явищ.

У своїх наукових працях дослідники відносять метафору не до мовного інструментарію, а до когнітивного. Структурування одного концепту в термінах іншого розуміється в теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона як *метафоризація* [5, 3]. Основна теза когнітивної теорії метафори зводиться до такої ідеї: метафоризація заснована на взаємодії двох структур знань — когнітивної структури «джерела» (source domain) і когнітивної структури «цілі» (target domain). Під час цього процесу деякі області мети структуруються за зразком джерела, інакше кажучи, відбувається «метафорична проєкція» (metaphorical mapping). Припущення про повторення структури джерела в структурі мети отримало назву «гіпотеза інваріантності». Область джерела — це більш конкретне знання, що отримується людиною в процесі безпосереднього досвіду взаємодії з дійсністю. Сфера мети — менш ясна, менш конкретна; це, скоріше, «знання за визначенням». Дж. Лакофф зазначає, що метафора дає нам можливість розуміти досить абстрактні або неструктуровані сутності в термінах більш конкретних або більш структурованих [5, 245].

Наприклад, прикметник “green” в одному з основних значень може позначати “something not fully developed or perfected in growth or condition; unripe; not properly aged”. Метафоричне перенесення здійснюється на підставі якості фізичної незрілості (нестигле, зелене яблуко). У результаті відбувається розширення первісного значення, і незрілість набуває нової ознаки — недосвідченість: “immature in age or judgment; untrained; inexperienced” (“a green worker”) [6, 357].

Методологія дослідження. На основі аналізу КМ концепту МОЛОДІСТЬ у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови спробуємо виявити ознаки та асоціації, що найліпшим чином описують ставлення суспільства до поняття *молодість* як вікової категорії.

Спершу було виділено три групи фразеологізмів з такими загальними значеннями: *young person; immature and inexperienced person; characteristic of youth*.

Першу групу склали ФО: *young shaver* та *young gun*. ФО *young shaver* («молодик, хлопчина» [1, 788]) можна розглядати у значенні “somebody who has just started to shave”. Однак для правильного розуміння цієї ФО і виявлення ознак, що лежать в її основі, необхідно розглянути прототип останньої. У лексико-графічних джерелах слово “shave” в етимологічному ракурсі містить сему “a coppice” (a thicket or grove of small trees or shrubs [6, 974]), тобто у значенні *a thin slice*. Отже, прототипом цієї одиниці можна вважати вираз “a coppice of one’s parents”. Тож виділяємо таку КМ: ДОРΟΣЛІ / СІМ’Я — ЦЕ ВЕЛИКІ ДЕРЕВА, ДІТИ — ЦЕ МАЛЕНЬКИЙ ПІДЛІСОК. Метафоричне перенесення відбувається таким чином: дорослі — це дерева; підлісок — це невеликі дерева, а тому підлітки і діти — це підлісок. У цьому прикладі схожість простежується у співвіднесенні форми та розміру.

У ФО *young guns* виділяємо КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ОДИНИЦЯ ЗБРОЇ. Такий спосіб трактування дає можливість дійти висновку про те, що схожість встановлюється за формою і способом дії.

Друга група ФО із загальним значенням *immature and inexperienced* представлена фразеологічними сполученнями *the Cub Scouts* та *green recruits* і фразеологічними єдностями *spring chicken, a bud of promise, green as grass, green as gooseberry*.

У субстантивованому фразеологічному сполученні *the Cub Scouts* переосмисленою частиною є елемент “cub”, що означає *дитинча тварини*. Елемент “Scouts” залишається у безпосередньому прямому значенні. Таким чином, зазначену ФО розшифровуємо в рамках зооморфної КМ: МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ДИТИНЧА ТВАРИНИ.

ФО *green recruits* містить два значення “recruits — people without training, experience” та “green = not ripe”. В основі цієї одиниці лежить КМ ЗЕЛЕНИЙ — НЕЗРІЛИЙ, НЕГОТОВИЙ, отже, ПОЧАТКІВЕЦЬ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЩОСЬ НЕГОТОВЕ ДО ВИКОРИСТАННЯ.

ФО *spring chicken* відображає значення “a young and inexperienced person”. Зважаючи на те, що курчат заводять навесні і вони виростають тільки на осінь, можна провести паралель і виявити таку КМ: МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ МОЛОДЕ КУРЧА, ВЕСНА — ЦЕ ПОЧАТОК ЖИТТЯ. У цій метафорі очевидним є розподіл людського життя на чотири періоди і їх метафоричне порівняння з порами року.

ФО *a bud of promise* означає “a youngster, a debutante”. Складова частина — слово “a bud” тлумачиться як “undeveloped stem or branch of an indication of future achievement”. В основі

цієї ФО лежить КМ БУТОН — ЦЕ ЩОСЬ НЕРОЗКРИТЕ, НЕРОЗВИНЕНО, ПОЧАТКІВЕЦЬ — ЦЕ ЩОСЬ НЕРОЗКРИТЕ, НЕРОЗВИНЕНО (про здібності), отже, ПОЧАТКІВЕЦЬ — ЦЕ БУТОН.

ФО *green as grass, green as gooseberry* можна вважати синонімами, оскільки зелений колір порівнюється з еталоном зеленого, тобто травою й агрусом. Прихованим значенням цих одиниць є “immature”, “untrained and inexperienced”. Колір “green” завжди асоціюється з весною, яка зазвичай передається метафоричним втіленням молодості. Отже, зазначені ФО ґрунтуються на КМ МОЛОДІСТЬ — ЦЕ ВЕСНА (весна життя людини). Далі відбувається розширення і зміна значення фокусного слова, і “green” набуває значення “inexperienced”. Образність цієї ФО можна пояснити шляхом метафоричного перенесення ЗЕЛЕНИЙ ФРУКТ — ЦЕ НЕЗРІЛИЙ ФРУКТ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕЗРІЛА, НЕДОСВІДЧЕНА ЛЮДИНА, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕЗРІЛИЙ ФРУКТ. Зазначена КМ є прикладом фітоморфної метафори.

До третьої групи, що відображає загальне значення “characteristic of youth”, відносимо такі ФО: *young spark, young lion* та *tender age*. Розглянемо першу ФО. У лексико-графічних джерелах знаходимо таке тлумачення: “young spark is an elegant, fashionable, lively young man; a gallant, a for”. Компонент “spark” означає “a new fiery particle”. Розглянута ФО ґрунтується на метафоричному перенесенні ІСКРА — ЦЕ ЩОСЬ БЛИСКУЧЕ, ПРИВАБЛЮЄ УВАГУ, ХИЗУЄТЬСЯ, отже, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ІСКРА.

ФО *young lion* має загальноприйняте значення “a young vigorous man”, де “vigorous” є синонімом слова “strong”. Отже, основою досліджуваної ФО можна вважати зооморфну КМ ЛЕВ — ЦЕ СИЛА, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ СИЛА, відповідно, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЛЕВ.

Складова частина “tender” у ФО *tender age* передає таке значення: “soft, weak, yielding to force”. Отже, КМ для цієї одиниці буде прикладом антологічної концептуальної метафори, оскільки виникає асоціація з певним предметом на основі схожості у властивостях та характеристиках. Тож КМ виглядатиме приблизно так: НИЖНИЙ МАТЕРІАЛ — ПОДАТЛИВИЙ, ЯКИЙ ПІДДАЄТЬСЯ ВПЛИВУ, тому МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ПОДАТЛИВИЙ МАТЕРІАЛ.

Наступним етапом нашого дослідження є вивчення концепту МОЛОДІСТЬ в рамках концептуальної метафори, відображеної в англійських пареміях. Однак *молодість* як перехідний віковий період на цьому рівні практично не відтворюється. Це пояснюється тим, що паремії відображають досить архаїчну картину світу. До ХХ ст. в англійському суспільстві молодість не виділялася в окремий період життя. Щойно дитина досягала певного віку, до неї починали

ставитися як до дорослої людини, здатної виконувати необхідні обов’язки.

Особливістю англійського паремічного матеріалу, який репрезентує концепт МОЛОДІСТЬ, є незначна кількість прикладів прислів’їв, що містять компонент *young*. Кількість паремій, що відображають зіставлення людини з певним предметом, переважає над тими прикладами, в яких людина порівнюється зі звіром чи птахом і які ґрунтуються на КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ЗВІР / ПТИЦЯ.

Наприклад, в основі прислів’я *A growing youth has a wolf in his belly* лежить КМ ВОВК — ЦЕ НЕНАЖЕРЛИВИЙ, НЕНАСИТНИЙ ЗВІР, отже, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЗВІР. Загальною ознакою зазначених метафоричних порівнянь є юний, молодий вік людини. Під час характеристики апетиту молодої особи відбувається метафоричне зіставлення не просто людини зі звіром, а невгамовного голодного шлунку молодої особи з вічно голодним вовком.

Наступна група прислів’їв ґрунтується на КМ МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЩОСЬ М’ЯКЕ і МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ПОДАТЛИВИЙ МАТЕРІАЛ. Схожа комбінація спостерігалася під час розгляду КМ у фразеологічних одиницях. Отже, у цьому випадку молода особа порівнюється з молодим деревцем (*Thraw the wand while it’s green*), вичиненою шкурою (*Raw leather will stretch*), м’яким воском (*Soft wax will take any impression*). Свідомість і характер метафорично порівнюється і з білим (чистим) аркушем паперу: *Youth and white paper take any impression*.

В окрему групу можна виділити прислів’я, в яких описується поведінка осіб молодого віку: *Young colts will canter; Youth will have its course*. В основі першого прислів’я лежить зооморфна КМ МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЛОША. Жвавість і неспокійна вдача людини характеризуються через поведінку лоша. Друге прислів’я ґрунтується на КМ МОЛОДІСТЬ — ЦЕ СТИХІЯ: і молоді людину, і потік (або стихію) неможливо стримати.

Прислів’я, що описують процес і результат дорослішання молодої людини, можна розділити на три групи:

1) прислів’я, в яких йдеться про те, що поведінка в дитинстві визначає поведінку в зрілі роки: *It early pricks that will be a thorn, The fine pullet shows its excellence from the egg;*

2) прислів’я про те, що негативна характеристика, яка дається людині в дитинстві, до моменту дорослішання може змінюватися на позитивну: *Wanton kittens make sober cats, Naughty boys sometimes make good men, A ragged colt may make a good horse.*

3) прислів’я, в яких порушується очікуваний хід подій: святість і раннє дорослішання, ранні успіхи дітей і молоді непостійні, позитивні

характеристики в зрілі роки можуть змінюватися на протилежні (*Young saint, old devil; Soon ripe, soon rotten*).

Прислів'я першої групи ґрунтуються на таких КМ: МОЛОДИЙ РОСТОК / КОЛЮЧКИ — ЦЕ МОЛОДА ОСОБА і МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕВИЛУПЛЕНЕ ПТАШЕННЯ / ЯЙЦЕ. Позитивні та негативні якості людини помітні ще в юні роки, тобто коли колючки ще м'які й не затверділи, а пташеня ще не вилупилося і не виявило свого характеру.

У прислів'ях другої групи норовлива, буйна молодь метафорично передається через образ “wanton kittens” — галасливих, невгамовних кошенят, “ragged colt” — обшарпаних лошат і молодого деревця — “a tree”. Розглянуті прислів'я ґрунтуються або на зооморфній метафорі (тварині, з якою порівнюється людина, приписуються певні негативні якості), або на КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ДЕРЕВО.

Прислів'я третьої групи побудовані на внутрішньому протиставленні. Так, *Young saint, old devil* ґрунтується на КМ ДИЯВОЛ — ЦЕ ЗЛО, СВЯТИЙ — ЦЕ ДОБРО, СТАРИЙ — ЦЕ ЗЛО, МОЛОДИЙ — ЦЕ ДОБРО, отже, МОЛОДИЙ — ЦЕ СВЯТИЙ, а СТАРИЙ — ЦЕ ДИЯВОЛ.

Приказку *Soon ripe, soon rotten* вживали англійські вчителі стосовно обдарованих учнів,

яким надавалися привілеї через їхню талановитість. Часто у процесі дорослішання прояви обдарованості зникали, а в невдачах учня звинувачували викладача. У зв'язку з тим, що обдаровані діти часто не виправдовували очікувань, вчителі вимагали скасування привілеїв і надання рівних можливостей як талановитим учням, так і учням зі звичайними здібностями.

Результати дослідження. Аналіз концептуальних метафор у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови свідчить про те, що в англійському суспільстві молодість асоціюється з весною, зеленим кольором. До основних концептуальних метафор, що виділяють в одиницях, які актуалізують концепт YOUTH, відносять МОЛОДІСТЬ — ЦЕ ВЕСНА, ПОРА ЦВІТІННЯ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ БУТОН, ЩОСЬ ПОДАТЛИВЕ, ПТАШЕННЯ, ЛОША, ДИТИНЧА.

Висновки. Отже, метафори структурують повсякденне сприйняття носіїв мови, є втіленням культурних аспектів мовної спільноти і тісно корелюють з концептами, які відповідно узгоджуються зі структурою ключових метафор мови.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні концептуальної метафори, що актуалізує концепт МОЛОДІСТЬ на більш репрезентативному матеріалі, а саме: літературних творах англійських письменників XIX–XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / лит. ред. М.Д. Литвинова. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Рус. яз., 1984. — 944 с.
2. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах / М.В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2004. — № 1. — С. 53–64.
3. Телия В.Н. Метафора как модель смысла опроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. — М., 1988. — С. 173–203.
4. Черниговская Т.В. Метафорическое и силлогистическое мышление как проявление функциональной ассиметрии мозга / Т.В. Черниговская // Труды по знаковым системам. — Тарту: ТГУ, 1986. — Вып. 19. — С. 68–84.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Hornby, A. S., & Turnbull, J. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: International Students' Edition*. Oxford: Oxford University Press.

REFERENCES

1. Kunin A.V. (1984). *Anglo-russkii frazeologicheskii slovar* [English-Russian Phraseological Dictionary] (4th ed.). Moscow, Russia: Russkii Yazyk. — 944 s.
2. Nikitin, M.V. (2004). *Razvernutyte tezisy o kontseptakh* [Explicit Theses on Concepts]. *Voprosy kognitivnoi lingvistiki*. — Vol. 1. — S. 53–64.
3. Teliia, V.N. (1988). *Metafora kak model smysloproizvodstva i yeio ekspressivno-otsenochnaia funktsiia* [Metaphor as a Model of Meaning Production and its Expressive-evaluative Function]. *Metafora v yazyke i tekste*. Moscow, Russia. — S. 173–203.
4. Chernigovskaia, T.V. (1986). *Metaforicheskoe i sillogisticheskoe myshlenie kak proiavlenie funktsionalnoi assimetrii mozga* [Metaphorical and Syllogistic Thinking as a Manifestation of Functional Brain Asymmetry]. *Trudy po znakovym sistemam*. — Vol. 19. Tartu, Russia. — S. 68–84.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Hornby, A. S., & Turnbull, J. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: International Students' Edition*. Oxford: Oxford University Press.